

K. KUZAVINIS

ETYMOLOGICA

I. Baltų etnonimų kilmės klausimu

Onomastikos mokslo raida ir laimėjimai leidžia naujai pažvelgti į baltų etnonimijos reiškinius, suvokiant dėsningumą, kuriuo remiasi būdinga baltų (resp. indoeuropiečių) etnonimijos darybos tendencija, išreiškiamą modeliu: hidronimas → kraštavardis → etnonimas. Iš tikrųjų, daugumas baltų kraštavardžių yra kilę iš vandenvardžių. Sakysim, kraštavardis *Lietuvà* yra kilęs iš upėvardžio *Lietavà* (> dialekt. hybrid. *Lietáuka*) 'Neries dešinysis intakas, Arnotiškės, Kernavė'¹, senasis kraštavardis *Latva* 'Latvija', vėliau perdirbtas į *Latvija*, atsispindi latvių vietų varduose *Latve*, *Liellatva*, *Latvīte*² ir taip pat yra susijęs su vandenvardžiais (plg. *Latavà*, *Latuvà* 'Šventosios intakas, Anykščiai'), žemaičių kraštavardis *Knituvà* atsirado iš upėvardžio *Knituvà* 'Ventos intakas, Užventis', kraštavardis *Dainavà* sietinas su hidronimu *Dainavà* 'Vardaunios ežero intakas, Varėna', kraštavardis *Sūduvà* yra atsiradęs iš upėvardžio **Sūdavà*, vėliau, matyt, perdirbto į *Sūduonia* 'Šešupės intakas, Liudvinavas', kaip rodo analogiškas hidronimo *Vardaunià* 'Merkio intakas, Varėna' perdirbinys iš *Vardavà* (> hybrid. *Vardáuka*), plg. dar *Várduva* 'Ventos intakas, Mažeikiai'.

Aista, aisčiai. Šiandien galima galvoti, kad senojo *aisčių* (Tacito *Aestiorum gentes*) vardo nereikia sieti nei su latvių *īstnieki* 'tikrieji giminaičiai' ir s.sl. *istъ* 'tikras' ar kildinti iš v.v.a. *este* (< **aist-*) 'jauja' ar go. *aistan* 'gerbti' ir pan., turint didžiulį būrį bendrašaknių baltų hidronimų, pvz.: *Aistà* 'Širvintos intakas, Bartninkai', *Aisetà* 'Kiauno ežero intakas, Linkmenys', *Aīsetas*, *Aisetà*, *Aisetai* 'ežeras prie Labanoro', *Ēisra* 'Kamonos intakas, Pagėgiai', *Ēisrava* 'Vilkos intakas, Pagėgiai'; tai pačiai šakniai priskiriamas *Jiesià* (< **Eisjā*) 'Nemuno intakas, Garliava' ir *Jieslà* (< **Eislā*) 'Šušvės intakas, Krakės'³. Jie visi, greičiausiai, yra kilę iš indoeuropietiškos šaknies su determinantu s:

**eis-* / **ais-* (< **ois-*) / **is-*,

¹ Žr. Kalbotyra, X, Vilnius, 1964, 5–18.

² J. Endzelīns, Latvijas PSR vietvārdi, II, Rīgā, 1961, 267.

³ H. Krahe, Unsere ältesten Flussnamen, Wiesbaden, 1964, 55, 56.

reiškiančios 'eiti, skubiai judėti, tekėti', plg. lie. *eisà* 'ėjimas', *eīsetis* 'eiseną', skr. *išnāti* 'pradeda judėti; skubiai juda, skuba', sen. skand. *eisa* 'veržliai įsilieti'.

Svarbią reikšmę klausimo sprendimui turi bendrašaknis hidronimas *Ais(t)-marės* (Vulfstano *Eastmere*), kuris, veikiausiai, buvo naujai perdirbtas iš senesniojo **Aista* ir reiškė jų pakrančių baltams „įsiliejančias, įtekančias (į Baltijos jūrą)“.

Tuo būdu aiškėja, kad nuo hidronimo *Aista* atsirado kraštavardis *Aista* (*Aistija*, plg. Vulfstano *Eastland*), o jo gyventojai imti vadinti *aisčiais* (lo. *aestii*).

Nadrava, nadruva. K. Būga Nadruvos srities vardo kilmę laikė neaiškia, nurodydamas, kad ji galinti būti dvejopa: a) *na-druvis* arba *nadruvijas* 'pasikliaujamas, vilties žmogus': *nadruw-īsnan* 'viltį' iš pr. *na* 'ant' ir *druwīt* 'tikėti', b) *Nadravō* 'Antdravė' iš pr. *na* 'ant' ir **dravis* f 'dravis, борть', pr. *drawine* 'Beute, Waldbienenstock', bet toliau pridūrė, kad pirmoji etimologija turinti atkristi, nes varde *Nadravō* prieš *v* pamatinis balsis yra *a*, kad *Drova* 'Scham, Scheu' (*drovisi, drovėtis*) su prūsų *Nadravō* vargu yra riština⁴. Pritardami Būgos nurodymui, kad *Nadrava* reiškė 'Antdravė', etimologinio motyvavimo atramą randame hidronimijoje, padedančioje suprasti, kad kraštavardžio *Nadrava* darybinį pagrindą sudarė upėvardis *Drava* (plg. *Drawe* 1303)⁵, atspindintis seną šaknį su tokia balsių kaita:

drey-* | **drou-* | **dru-* | **drū-* (dru-*),

reiškiančią 'bėgti, skubėti, tekėti', plg. s.i. *drávati* 'bėga, teka', *draváh* 'bėgimas, tekėjimas; skystis', *drutáh* 'skubus' ir kt. Su ja siejasi hidronimai: *Drėverna* 'įteka į Kuršių marias, Priekulė', *Sandravà* 'Luknės intakas, Šiluva', *Nėdravas*⁶ 'ežeras Breslaujos apylinkėse, BTSR', *Drāvinė* 'Južinto ežero intakas', *Drūvetas* 'ežeras prie Breslaujos, BTSR', *Drujà* (*Drūika*), 'Dauguvos intakas Breslaujos krašte, BTSR', *Drujà* 'Biržulio ežero intakas, Varniai' ir kt. Problemą spręsti padeda tai, kad pačioje Nadruvos teritorijoje yra užfiksuotas bendrašaknis

⁴ K. Būga, Rinktiniai raštai, III, Vilnius, 1961, 115, 116.

⁵ G. Gerullis, Die altpreussischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, 30.

⁶ Ežero vardas *Nėdravas* rekonstruotas, remiantis šaltinių sugretinimu: *Niedrewo*, le. (žr. Słownik geograficzny, t. 2, p. 166), Недрово, г. (žr. žemėlapi „Белорусская ССР“, Москва, изд. 1951, 1954, 1956, 1958 г., tokia pat forma jis pateikiamas viename sename rusiškame I pasaulinio karo metų žemėlapyje), *Nendravas*, lie., su iškraipyta šaknimi (žr. „Lietuviškoji enciklopedija“, t. 7, p. 12), ežero pakrančių baltarusių liaudies šnekamąja kalba šiandien jis vadinamas Недрав (Niedrav). Turėdami visa tai omenyje ir atsižvelgdami į fonetinį santykį *Nėmunas* || Неман (Níeman), greta Недрав (Niedrav) atstatome lie. *Nėdravas*. Hidronimas *Nėdravas* yra priešdėlinis vedinys (su neiginiu *ne-*) iš šaknies *drav-* ir reiškia 'netekantis', tuo būdu ežero vardą priešpastatant jo maitinamos upės *Druja* vardui, reiškusiam 'tekančioji (upė)'.

upėvardis *Drúoja* 'Priegliaus intakas, Įsrutis'⁷, kuris yra ne kas kita, kaip senesniojo *Drava* perdirbinys pagal modelį *Knitúoja* ← *Knituvà* (*Knitavà*), *Vilkaujà* ← **Vilkava* (plg. pr. *Wilcow* 1289), iš kurio atsirado toponimas *Vilkaviškis*⁸, *Breslaujà* ← *Breslava* (plg. ež. *Brèslavè*, la. toponimas *Bręslava*) | *Braslava* (plg. la. toponimas *Braslava*) || *Braslavas* (br. Браслав). Priešdėlinis vedinys *Sandravà* 'Luknės intakas' ir pagal tą patį struktūrinį modelį sudarytas hidronimais sinonimas *Santakà* 'Sasnos intakas, Sasnava; Žeimenos intakas, Švenčionėliai' padeda lietuviškos medžiagos pagrindu paryškinti, kad *Drava* yra kilusi nuo apeliatyvo su pagrindine reikšme 'tekėti' (ide. *-dreu-/*drou-/*dru-), o ne iš *dravis*, kurio pagrindinė reikšmė yra buvusi 'medis', 'pušis'. Tuo būdu aiškėja, kad kraštavardis *Nadrava* yra priešdėlinis darinys, reiškiantis 'kraštą, esantį ant Dravos upės krantų'; jo priešdėlis *na-* yra prielinksnio-polinksnio *na* 'ant' kilmės (plg. pr. *na* 'ant', lie. vidaus einamojo vietininko postpozicija *-na*, rus. *na* 'ant' ir kt.). Tokį darybinį tipą buvus rodo nereti analogiškos darybos lietuvių toponimai su priešdėliu *anta-*, *ant-*: *Ūrkis* 'ežeras' → *Añturké* 'miestelis', *Žiegas* 'ežeras' → *Antāžiegė* 'kaimas, Dusetos', *Lamėstas* 'ežeras, Linkmenys' → *Antālamėstė* 'kaimas', keletas *Antupės* ar *Antupių* kaimų Biržų, Vilkaviškio, Jurbarko, Vilniaus rajonuose.

Skalva. Upėvardžio kilmės yra ir Nemuno žemupio kraštavardis *Skalvà*. Tokį upėvardį buvus pačiame Skalvos krašte, rodo vietų vardai tarp Tilžės ir Ragainės: *Skalvė*, *Paskalviai*, *Skalvkalnis*⁹. Kaip iš upėvardžio *Gėgė* atsirado *Pagėgiai*, iš *Nóva* – *Panóviai*, iš *Šešùpė* – *Pašešupiai*, iš *Šilùpė* – *Pašilùpiai*, taip ir *Paskalviai* turėjo atsirasti iš upėvardžio **Skalvė* ar **Skalvà*. Tos pačios šaknies yra *Skalvỹs*, *Skalvė* 'Kruojos intakas, Šiauliai', *Skalvỹs* 'bala ten pat' ir latvių toponimas *Skalavas* Vidžemėje. Istorinių šaltinių *Scalewo* (1231) 'das Land Schalauen', *Scalowia* (1326) ir kt. rodo, kad kraštavardis *Skalvà* liaudies kalboje turėjo gretimę lytį *Skalavà* (plg. la. toponimą *Skalavas*), o greta jos, gal būt, ir *Skaluvà*. Upėvardis *Skalvỹs*, *Skalvė* yra senas u-kamienis darinys, kurio *u* pozicijoje prieš balsį virto *v*: *skaláuti*, *skalùs* → *Skalvỹs*, kaip *pláuti* → *Plavỹs* 'ežeras, Dusetos'. Vadinasi, kraštavardis *Skalvà* (*Skalavà*, *Skaluvà*) yra kilęs nuo upėvardžio *Skalvà* (*Skalvė*, *Skalvỹs*), susijusio su veiksmožodžiu *skaláuti*.

Sėla, sėliai. Norėdami aiškintis kraštavardžio *Sėla* kilmę, pažvelkime į turtingą darinių ide. šaknį:

**sel-* / **sol-* (lie. *sal-*) / **sł-* (lie. *sil-*, *sul-*),

reiškiančią 'sunktis, tekėti'. Iš jos kilo lie. *selėti* 'tekėti', *sálti* 'tekėti' (: pr. *salus* 'Regenbach', lo. *salum* 'jūros bangavimas', toch. B *sal* 'purvinas', het. *issalli-*

⁷ V. Kalvaitis, Lietuviškų vardų klėtelė, Tilžė, 1910, 68; Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, Vilnius, 1963, 220.

⁸ Plg. J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, II, Warszawa, 1965, 84, 85.

⁹ Žr. K. Būga, Rinkiniai raštai, III, Vilnius, 1961, 116.

‘seilės’, lo. *salīva* ‘seilės’) → hidr. *Sālantas* ‘Minijos intakas, Salantai’, *Salipỹs* < *Saliupỹs*¹⁰ ‘Indrajų ežero intakas, Daugailiai’ ir kt., *salà* ‘lo. insula, ч. остров’ → *Salākalnis* ‘kalnas Vašuokos upės klonyje, Surdegis’¹¹, *sal̄pas*, *salpà* ‘užtakis, upės įlankėlė’ → hidr. *Sālpas*, *Sal̄pas* ‘Agluonos intakas, Skaudvilė’, *Salpà* ‘Švėmalio intakas, Šiaulėnai’, *salvēti* ‘sunktis, pamažu tekėti’, *salvinti*, ‘varvinti’ → hidr. *Sālva* ‘Liaudės intakas, Baisogala’, *Sālvīs* ‘Mūšos intakas, Pakruojis’. To paties lizdo yra ir hidr. *Sēliupis*, *Sēliupỹs* ‘Šventosios intakas, Daugailiai; Lėvens intakas’, turintis pailgintą balsių kaitos laipsnį nuo *selėti* ‘tekėti’, kurį fonetiškai pateisina ilgojo *o* (>*uo*) opozicija (plg. *suolóti* ‘sunktis’), o semantiškai paryškina panašiai sudarytas *Tekupỹs* (: *tekėti*), plg. dar *Gelushė* : *Gėlupis*, *Gerupys* : *Gėrupis*¹². Iš daugelio atvejų žinoma, kad hidronimai su dėmeniu *-upis*, *-upys*, *-upė* yra antriniai, dažnai atsiradę iš pirminių pagal modelį *Lata* : *Latupis*, *Leita* : *Leitupalis*. Tuo remdamiesi, iš *Sēliupis*, *Sēliupỹs* atstatome pirminį **Sēlia*, **Sēlė* (plg. *Sēlė*, tarmiškai *Sēla*, ‘kaimas Tauragnų apylinkėse’, la. *Sēla purvs* Vidžemėje). Radę bendrašaknį hidronimą, galime manyti, kad iš jo, veikiausiai, atsirado kraštavardis *Sēla* (lo. *Selonia*, vok. *Selenland*), o iš šito kilo etnonimas *sēliai* (lo. *selones*, vok. *Selen*). Pateiktąjį aiškinimą remia ir tai, kad minimas hidronimas kaip tik ir yra sėlių žemėje.

II. Etimologinės pastabos dėl baltų *el-/al-* ‘tekėti’

Lietuvių kalbos leksikoje gerai išsilaikė senos ide. šaknies **el-/ol-*, reiškiančios ‘tekėti’ žodžiai: *alėti* ‘bėgti, tekėti, varvėti’, *alkà* ‘balokšnis, upokšnis’, *alvēti* ‘bėgti, tekėti’, *almėti* ‘sunktis, tekėti be sustojimo, varvėti, pūliuoti’, *almuõ* ‘pūliai’, *almė* ‘lavono skystimas; kraujo vanduo’, *eļmēs* ‘tas pat’, *almaīs* ‘paskubomis, potekomis’, *almỹnė* ‘dumblynė, marmalynė’ ir kt. Dažnai ši šaknis sutinkama hidronimijoje. Sakysim, nuo *alėti* turime galūnės darybos vedinį *Alỹs* ‘ežeras, Širvintos’, būrį priesaginių vedinių, pvz.: *Alejà* ‘Viešintos intakas, Subačius’, *Alėja* ‘Virčiuvio intakas, Joniškis; Upės intakas, Raseiniai’, *Alantà* ‘Virintos intakas, Alanta; Nevėžio intakas, Vadokliai’, *Ālantas* ‘Minijos intakas, Kartena’, *Alaušà* ‘Šventosios intakas, Užpaliai’, *Alaušai* ‘ežeras, Balninkai’, *Ālaušas* ‘ežeras, Daugailiai; ežeras, Svėdasai’, *Alangà* ‘Jūros intakas, Tauragė’, *Ēlna* ‘Neries intakas, Trakai’¹³, *Alnà* ‘Zapso ežero intakas, Lazdijai’, *Ālnas* ‘eže-

¹⁰ Panašios raidos pavyzdžių yra daugiau, sakysim, vienas Vėgėlės intakas Keižionyse vadinamas *Móliupė* ir *Mólipė*, o Dienovydziuose net *Mólpė*.

¹¹ Greta *Salākalnis* vietos žmonių kalboje vartojama dar *Salnākalnis*. Lytis *Salnākalnis* yra naujesnė; jos pirmasis *n* (*saln-*) atsirado kaip asimiliacinis prieauglis, veikiant junginiui *ln* (*kaln-*); plg. dar *šiūkšlės* ir ryt. aukšt. *šliūkšlės*, kurio pirmasis *l* yra asimiliacinis prieauglis.

¹² Žr. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, Vilnius, 1963, 45, 46.

¹³ Žr. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, 39.

ras, Lazdijai’, *Alnė* ‘Aiseto ežero intakas, Kuktiškės’, *Aluonà* ‘Nevėžio intakas, Babtai; Ilgučio ežero intakas, Rūdiškės; ežeras, Rūdiškės’, *Aluotīs, Aluōtė* ‘Jaros intakas, Svėdasai’, *Alsà* ‘Agluonos intakas, Akmenė; Mituvos intakas, Šimkaičiai; Šešuvies intakas, Švėkšna’, *Alsetà* ‘Nemunėlio intakas, Rokiškis; Ruopiškio intakas, Rokiškis’, *Alsintà* ‘Susėjos intakas, Juodupė’¹⁴, *Alūpė* ‘Kernavės intakas, Raudondvaris’, *Alupė* ‘Merkio intakas, Rūdiškės’¹⁵ (dvi pastarosios dar labiau paryškina ryšį su *alėti*, nes sudarytos pagal panašų struktūrinį modelį, kaip *Tekupys : tekėti*); nuo *almėti* turime galūnių darybos vedinius (šaknis *el- / al-*): *Elmė* ‘Šventosios intakas, Anykščiai; Gojaus intakas, Anykščiai’, *Elmis* ‘ežeras, Anykščiai’, *Almė* ‘Dubysos intakas, Šiluva’, priesaginius vedinius: *Almenas* ‘ežeras, Linkmenys’, *Almajà* ‘Srovės intakas, Linkmenys’, *Almajas* ‘ežeras, Linkmenys’. Visi šie hidronimai turi nemaža giminaičių latvių¹⁶, prūsų¹⁷ ir kitų Europos kraštų hidronimijoje ir sudaro vieną ryškiausių ir senoviškiausių Europos hidronimijos sluoksnių¹⁸.

Iš *alėti* kilo priesagos *-yta* vedinys hidronimas **Alyta* (plg. dar *Apytā*¹⁹ ‘Gaujos intakas, Dieveniškės’), o iš jo atsirado toponimas **Alyta* (XVI a. istorinių šaltinių *Olita*), kuris vėliau pagal modelį *Vilnia : Vilnius* buvo perdirbtas į *Alytūs*. Savo ruožtu upėvardis **Alyta* buvo naujai perdirbtas į *Alýtupis* pagal modelį *Latà : Låtupis*. Tuo būdu miestas *Alytūs* (< **Alyta*) ir upėvardis *Alýtupis* (< **Alyta*) turi seną baltišką (resp. indoeuropietišką) šaknį **el- / *ol-> al-*²⁰.

Skirtingų nuomonių pareikšta dėl žodžio *alūs* ‘toks gėrimas’ kilmės. K. Būga laikė jį germanų kilmės žodžiu, kurį dar geležies amžiuje iš gotų pasiskoline prūsai, o per juos ir lietuviai su latviais²¹. Kaip žinome, šitokiam aiškinimui nepritarė V. Kiparskis, įrodinėdamas, kad *alūs* yra senas bendras baltų, slavų ir germanų kalbų žodis²². Dėl *alaus* germaniškumo abejonę pareiškė P. Skardžius, rašydamas, kad „Taip pat seni u-priesagos daiktavardžiai yra *alūs, -aūs, ālū* (= la. *alus*, pr. *alu. s.sl. olō*) ir *midūs, -aus* arba *midūs, -aūs* „Met“. Būga KS

¹⁴ Išvardinti pavyzdžiai skiriami į tą patį giminiškų žodžių būrį, remiantis H. Krahe op. cit., 35–38.

¹⁵ Žr. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, 5.

¹⁶ Žr. J. Endzelins, op. cit. 18 tt.

¹⁷ G. Gerullis, op. cit. 9 tt.

¹⁸ H. Krahe, op. cit. 35 tt.

¹⁹ Lie. *Apyta* turi tą pačią šaknį *ap-*, kaip pr. *apė* ‘upė, upelis’ (Voc. 62) ir *apus* ‘Brunen’ (Voc. 64), skr. *ap-* ‘vanduo’.

²⁰ B. Savukynas, Ežerų vardai, LKK III 294; K. Kuzavinis, Lietuvos vardo kilmė, Kalbotyra, X, 6, 7.

²¹ K. Būga, Rinktiniai raštai, II, 84, 86, 91, 139; III, 426, 427.

²² V. Kiparsky, Die gemeinlawische Lehnwörter aus dem Germanischen (AASF, Ser. B, XXXII, Nr. 2), Helsinki, 1934, 78.

64,65, LKŽ 68 šiuos žodžius laiko germaniškos kilmės, nors jų, ypač *alaus*, santykiai su kitų kalbų atitikmenimis nėra visai aiškūs²³. Nelaiko *alaus* skoliniu ir V. Machekas, kuris lygina jį su graikų ir lotynų žodžiais ir tuo nukelia į ide. prokalbės laikus²⁴. Iš ankstesniųjų tyrinėtojų reikėtų priminti O. Šraderį, kuris, nurodydamas paralelių iš kitų kalbų, laikė *alu* ide. prokalbės padaru, pažymėdamas, kad pirminė jo reikšmė buvusi 'kartus'. Remdamasis V. Tomsenu (Beröringer, p. 157, 158), Šraderis pabrėžė, kad *alaus* laikymas germanizmu esąs nepagrįstas²⁵. Iš indoeuropiečių kalbų *alu* seniai pasiskolino ugrofinai (suom. *olut*, suom. dial. *olu*, *olo*, veps. *olus* ir kt.). V. Tomsenas priskyrė *alu* prie baltiškųjų skolinių, kurie į ugrofinų kalbas patekė dar prieš 1000-500 m.pr.m.e.²⁶, tuo tarpu L. Hakulinenas laiko suom. *olut* germanišku skoliniu²⁷. Priėmus Tomseno nuomonę ir žinant, kad gotų įtaka prūsams negalėjo siekti toliau V a. pr. m.e.²⁸, baltų *alu* laikyti germanizmu neleistų reliatyvioji chronologija, nes išeitų, kad ugrofinai žodį *alus* pasiskolinę iš baltų anksčiau, negu patys baltai iš germanų. Svarbių argumentų šiam klausimui spręsti duoda V. Šteinicas, atkreipęs dėmesį, kad nė viename [germanizme suomiai neturį skiemens pradžios (anlautende) *o* < germ. *a* ir kad tas *o* esąs tipiškas baltiškiems skoliniam. Šteinico nuomone, skoliniai, turintieji *o* ir *p*, *t*, *k*, priklausą seniausiam skolinių sluoksniui suomių kalboje. Dėl visų tų motyvų suom. *olut* esąs baltiškos kilmės skolinys²⁹. Pastaruoju metu surastas tos pačios šaknies ir reikšmės žodis iranėnų grupės kalbose (osetinų *ælūton/ilæton*, *æluton* 'tam tikros rūšies alus', kuri pasiskolinę gruzinai, sakantieji *ludi* 'alus'; Olvijos skitų vardas 'Αλόυταγος greičiausiai reiškęs 'aludaris')³⁰. Jei osetinai *alaus* nėra pasiskolinę iš germanų³¹,

²³ P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius, 1943, 55.

²⁴ V. Machek, Slavia, VIII, 209 tt.

²⁵ O. Schrader, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, I, Berlin, 1917 — 1923, 142—146.

²⁶ V. Thomsen, Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog, Kopenhagen, 1890, 157.

²⁷ Л. Хакулинен, Развитие и структура финского языка, II, Москва, 1955, 45.

²⁸ K. Būga, Rinktiniai raštai, III, 496.

²⁹ W. Steinitz, Zur Periodisierung der alten baltischen und germanischen Lehnwörter im Finnischen. — Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin, 1964, H. 2/3, 336 [išnaša 5], 338.

³⁰ В. Абаев, Историко — этимологический словарь осетинского языка, I, Москва — Ленинград, 1958, 129—130.

³¹ В. Абаев, op. cit., p. 130 rašo, kad ir į osetinų kalbą alus galėjęs atkeliauti iš germanų, kadangi trūksta jo atitikmenų arijų kalbose, be to, esąs neįprastas osetinų fonetikai / prieš *u*. Pažymėjęs, kad gotų kalbos paminkluose **alut* 'alus' neužfiksuotas, Abajevas priduria, kad niekas netrukdo spėti jį gotų kalboje buvus. Jei taip, — pasidarytina išvada, — kad iš gotų, kaip teigia nemaža kalbininkų, *alus* ir pradėjęs savo kelionę po pasaulį, kaip kultūros terminas.

tai vien palyginimas lie. *alus*, la. *alus*, pr. *alu* 'midus' (Voc. 392), s.sl. *olъ* 'tam tikra alaus rūšis', anglosaks. *ealu*, *ealud* 'alus', sen. skand. *öl* 'alus' ir kt. su ose-
tinų *ælūton*, *æluton* duoda šio tokio pagrindo manyti, kad *alus* gali būti
senas bendras indoeuropiečių kalbų žodis. Atrodytų, kad, aiškinant žodžio *alus*
kilmę iki šiol nepakankamai panaudota gausi ide. **el-/*ol-* šaknies lietuvių kal-
bos medžiaga, kuri leidžia žodį *alus*, atsižvelgiant į alaus darymo būdą, susieti
su veiksmažodžiais, reiškiančiais 'tekėti'. Nėra negalimas daiktas, kad žodis
alus atsiradęs iš veiksmažodžio *alėti* 'tekėti' pagal tą patį darybinį modelį, kaip
tekūs : *tekėti* ir pradžioje buvęs veiksmažodinis būdvardis reikšme 'tekus, skys-
tas', kuris vėliau sudaiktavardėjęs, o kad toks u-kamienis būdvardis buvęs, lyg
ir rodytų tolesnis jo vedinys *alvėti* (su *v*, kilusiu iš kamieninio *u*), kurio senumą
liudija lo. *alveus* 'upės vaga' (semantiniam ryšiui plg. lo. paralelę *fluere* 'tekėti':
fluvius 'upė'), v.v.ž. *elve* 'upės vaga', švedų, norvegų, danų *elv* 'upė'. Jo veiks-
mažodinę kilmę paremtų lie. *salti*, *salėti* 'tekėti' : pr. *salus* 'Regenbach' (Voc. 63)
darybinis paralelizmas. Iš *alv-* grupės apeliatyvų atsirado seni hidronimai, pvz.:
Elbės upyno **Alva > Olve* (sen. *Olua*, *Alva*), Lietuvoje *Alvito ežeras*, kurio vardas
yra tolesnis liaudies perdirbinys pagal miestelio *Alvitas* vardą, o šis savo pavadini-
mą bus gavęs iš senesnės to paties ežero vardo formos **Alv-itas* (dėl priesagos
plg. *Upitā* 'Veiviržio intakas, Kretinga', *Viřkitos* 'Klaipėdos krašto kaimas'
ir kt.). Apie panašaus tipo naujus kilmininkinius perdirbinius iš senųjų hidro-
nimų žr. B. Savukyno str. „Kilmininkiniai lietuvių vietovardžiai“³². Prie tų pa-
čių *v*-darinių priklauso *Ālovė* 'Nemuno intakas, Alovė' ir *Ālovės ežeras* 'ten pat'.
Į tą patį būrį norėtume įjungti laikomą gotiškos kilmės³³ prūsų upėvardį *Elbin-
gas* 'įteka į Aistmares', kurio gotiškumui prieštarauja lie. *Elbentas*
'Ežerūonos intakas, Tauragė' (VIII–IX a. keliautojo Vulfstano raštuose
pateiktoji *Ilfing* 'Elbingas' forma, atrodo, galėtų būti paaiškinta, kaip baltiš-
kojo *Elbingas* germaniškas perdirbinys). Tiek *Elbingas*, tiek *Elbentas*, veikiau-
siai, yra tos pačios *el-v-* / *al-v-* 'tekėti' šaknies žodžiai, nes siejasi su lie. *alvėti*,
lo. *alveus*, v.v.ž. *elve* ir t.t.³⁴ Priebalsio *b* kilmę iš *v* remia *Gilbietis* 'ežeras, Ruda-
mina, Lazdijai', atsiradęs iš **Gilvietis* (plg. dar *Gilvitinė* 'upelis, Skaudvilė'),
kurio *gilv-* yra būdvardžio *gilū-s* kamienas³⁵. Įdomus u-kamienių darinys yra dar
galvis, *-io*, *galviai* 'gili vieta upėje (ežere), gelmė, duburys'³⁶ → *Gálvė* 'ežeras,
Trakai'. Panašiu būdu, matyt, atsirado pr. *kalabian* 'kalavijas' (Voc. 424), kal-
bian 't.p.' Ench. 57,15, kurio *b* yra kilęs iš *v* (plg. lie. *kalavijas*, *kalvis*, kurių *kalv-* yra

³² Lietuvių kalbotyros klausimai, VI, 241.

³³ Žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, II, 88.

³⁴ H. Krahe, op. cit., 52, 53 mano, kad *Elbentas* turįs ide. šaknį *albh-* 'baltas'.

³⁵ J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, II, Warszawa, 1965, 262.

³⁶ Pavyzdys imtas iš akademinio lietuvių kalbos žodyno kartotekos (Kalnalis).

u-kamienio *kalù-s* kilmės) ir *wirbe* 'Seil' (Voc. 314), turintis *b*, kilusį iš *v* (plg. lie. *virvė*, kurio *v* yra kilęs iš kamieninio *u*, t.y. **uer-* / **uir-u-* : *verti*). Arba lie. *skėlti*, *skalùs*, *skaláuti* → hidr. *Skalvỹs*, *Skalvė* ir greta jų *skalbti*. Visuose pavyzdžiuose turime priebalsių junginių *lv*, *rv* virtimą į *lb*, *rb*; tokio kuriuose-nekuriuose pavyzdžiuose pasitaikančio reiškinių priežastys, matyt, slypi pačiuose tų junginių artikuliacijos polinkiuose. Mat, tariant junginius | balsis + lv | arba | balsis + rv |, balso vamzdis visą laiką siaurėja (artikuliacijai priešakėjant) ir pasiekia didžiausią ankštumą ties garsu *v*; ta ankštuma lengvai kartais gali pereiti į uždarumą, kad susidarytų ryškesnis minimų garsų junginių pradžios ir pabaigos tarimo kontrastas (atviruma – uždaruma). Kadangi *v* yra lūpų dantinis (kartais ir abilūpinis), tai, perėjus tarimo ankštumai į uždarumą, ir gaunamas abilūpinis uždarumos skardusis *b* (pilnos uždarumos nebūtų galima pasiekti, tariant lūpų dantini). Vadinasi, fonetika neprieštarauja *Elbentas*, *Elbingas* kildinimui iš *el-v-* / *al-v-*, o semantika aiškiai rodo jų ryšį su lie. *alvėti*, lo. *alveus*, v.v.ž. *elve* ir pan. Aptartoji baltiškoji medžiaga, rodos, nepritaria *alaus* germaniškumui. Čia reikia atsižvelgti dar ir į tai, kad lietuvių kalba skolinių nelinkusi įforminti pagal u-kamienių modelį. Baigiant pridurtina, kad, be kitų žodžių, neseniai tyrinėjęs *alaus* ir *midaus* kilmę V. Plič-Svityčius išskėlė mintį, kad juos indoeuropiečiai labai seniai pasiskolinę iš semitų³⁷.

ЭТИМОЛОГИКА

Резюме

1. Указав на характерную тенденцию генезиса балтийской этнонимии (гидроним → название края → этноним), автор статьи объясняет происхождение некоторых балтийских этнонимов: *Aistà*, *áisciai* (*Aestiorum gentes*, Tac.) связывается с балтийским гидронимом *Aista*, *Nadravà* – с гидронимом *Drúoja* < **Drava* (приставка *na* = *ant*), *Skalvà* – с гидронимом *Skalvỹs* *Skalvė*, *Skalvà*, а *Sėla*, *sėliai* – с гидронимом *Sėliupis* < **Sėlia*, **Sėlė* и т. п.

2. Опираясь на богатый литовский языковой материал, отображающий и.-е. корень **el-/*ol-* 'течь', указывается, что название города *Alytus* происходит от гидронима **Alyta* > *Alýtupis*, а происхождение гидронимов *Alvito ežeras* и *Elbentas* (а также др. пр. *Elbingas*, герм. *Ilfing*) связывается с лит. *alvėti* мечь, лат. *alveus* 'русло реки', снн. *elve* 'русло реки' и т. п., выдвигаются некоторые соображения, указывающие на то, что *alūs* 'пиво' может быть древним исконно литовским (соотв. балтийским) словом, идущим от древнеиндоевропейского.

³⁷ В. М. Иллич-Свитыч, Древнейшие индоевропейско-семитские языковые контакты, Проблемы индоевропейского языкознания. Москва, 1964, 5.